
DOI: <https://doi.org/10.34768/r1.2020.v462.10>

Anna Wachowiak*

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5971-4847>

e-mail: anna_wachowiak@sggw.edu.pl

**ZMIANA PRIORYTETÓW DOMOWEJ EKONOMII
W ŚWIETLE KRYZYSU EKOLOGICZNEGO.
NOWE EKOLOGICZNO-EDUKACYJNE WYZWANIA
DLA RODZINY**

A CHANGE IN THE PRIORITIES OF HOME ECONOMICS IN THE LIGHT OF THE ENVIRONMENTAL CRISIS. NEW ECOLOGICAL AND EDUCATIONAL CHALLENGES FOR THE FAMILY

Keywords: home economics, environmental education for home economics, quality of life, sustainable development.

The themes of responsibility and care for the environment in the local dimension and in everyday life are present in the literature and indicate that the slogan of sustainable development is very much up-to-date. The importance of local communities in this area of activity is growing. They are characterised by a genuine concern for the environment, unlike the one centrally controlled by the state. The idea of sustainable development presented in the article is part of the activities undertaken by the International Federation for Home Economics. It is one of the leading global organisations operating in the field of home economics. Being a catalyst for progress in line with the times when it is updating its objectives in the countries of its members is a constant priority in its environmental education activities,

* **Anna Wachowiak** – doktor habilitowany nauk społecznych w dyscyplinie socjologia, profesor SGGW; zainteresowania naukowe: socjologia rodziny, socjologia płci, socjologia organizacji i zarządzania, socjologia pamięci, współczesne teorie socjologiczne.

which are concerned with quality of life. Recently, sustainable development has become such a priority.

ZMIANA PRIORYTETÓW DOMOWEJ EKONOMII W ŚWIETLE KRYZYSU EKOLOGICZNEGO. NOWE EKOLOGICZNO-EDUKACYJNE WYZWANIA DLA RODZINY

Słowa kluczowe: domowa ekonomia, edukacja ekologiczna dla domowej ekonomii, jakość życia, zrównoważony rozwój.

Obecne w literaturze wątki odpowiedzialności i troski o środowisko w wymiarze lokalnym i w codziennych powinnościach wskazują, że hasło zrównoważonego rozwoju jest bardzo aktualne. Podnoszenie znaczenia wspólnot lokalnych w tym obszarze działań, cechuje prawdziwa dbałość o środowisko, w odróżnieniu od tej, sterowanej centralnie przez państwo. Idea zrównoważonego rozwoju przedstawiona w artykule wpisuje się w działania podejmowane przez International Federation for Home Economics. Jest to jedna z głównych organizacji o charakterze globalnym działająca na polu domowej ekonomii. Stałym priorytetem w jej działalności w zakresie edukacji ekologicznej charakteryzującej się dbałością o jakość życia, jest bycie katalizatorem postępu w obecnych czasach, aktualizując swoje cele w krajach, z których wywodzą się jej członkinie i członkowie. W ostatnim okresie priorytetem tym stał się zrównoważony rozwój.

Motto: „Od czego zacząć: od tego, co nas otacza, czy od nas samych? Wpierw oczyścić środowisko, czy nasze umysły? W jaki sposób odpowiedzieć na wołanie ujarzmionej natury zewnętrznej?” (Dziamski 2019).

Wstęp

W książce „Zielona filozofia. Jak poważnie myśleć o naszej planecie”, niedawno zmarły Roger Scruton, jeden z najgłośniejszych współczesnych filozofów pisze, „Muszę wyznać, że kiedy czytam z wyższością moralizujących eko-krzyżowców, budzi się we mnie duch myśliwego. Słyszę głos Arystotelesa, wychwalającego cnotę wielkoduszności i wspaniałomyślności, przypominający mi, że sprawiedliwość bez przyjaźni jest tylko w połowie cnotą i że przyjaźń oznacza wspólne poszukiwanie dobra, (...) dawanie i branie. Chciałbym myśleć, że środowiskowa prawda nie wymaga ode mnie rezygnacji z radości życia, zwłaszcza tych radości, które biorą się z przynależności

do uprzywilejowanego gatunku, zdolnego zjadać przedstawicieli każdego innego, jeśli tylko staną na jego drodze. Rozwiązaniem jest moim zdaniem troska o dom, przy jednoczesnym życiu nie skromnym, lecz umiarkowanym, nie skąnym, ale roztropnie hojnym, aby można było upiększać i odnawiać ziemię i wspólnotę, z którą jesteśmy związani. Oczywiście to wszystko, co spożywamy, ma znaczenie, nie powinniśmy kupować produktów, które docierają do nas drogą destrukcji. Nie powinniśmy więc robić zakupów w supermarketach, powinniśmy spożywać tylko mięso zwierząt, które wzrastały otoczone troską w zrównoważonej hodowli (...). Powinniśmy unikać produktów pakowanych i szukać żywności od lokalnych dostawców. I być może powinniśmy spędzać wakacje w domu a w każdym razie w jakimś znanym i często odwiedzanym miejscu, do którego możemy dotrzeć, nie podpalając planety” (Scruton 2017, s. 76).

Scruton, tworząc koncepcję ojkofobii, czyli strachu przed tym, co bliższe, co jest domem i rodziną, a także tym, co lokalne, a odrzucane jako mało istotne (często z powodów politycznych), piętnuje takie postawy. Propaguje odwrotność tego, czyli ojkofilię, (choć sam nie używa tego pojęcia – A.W.), a więc gloryfikuje wspólnoty lokalne, które cechuje odpowiedzialność i troska, dbałość o środowisko, w odróżnieniu od troski o środowisko sterowanej w sposób centralny przez państwo, która jest według niego nieefektywna i uprzedmiotowiona. Ważnym podmiotem tej troski są też stowarzyszenia pozarządowe, odznaczające się dużą skutecznością działań i ich upodmiotowieniem.

Brytyjski filozof jest więc mikrostrukturalny i radykalnie egalitarny. Scruton odwołuje się także do stworzonego przez Fryderyka Nietzschego pojęcia resentmentu, będącego również taką właśnie, egalitarną filozofią społeczną. „Nietzsche nazwał resentmentem poczucie, że władza i przywilej są afrontem wobec tych, którzy ich nie posiadają. Należy wobec tego pozbawić je dostojności, by w ich miejsce mogła pojawić się równość. (...) Za hałaśliwą awangardą zawsze skrywała się, zwłaszcza w świecie anglosaskim, inna, bardziej umiarkowana forma egalitaryzmu, która stawia to, co lokalne, ponad tym, co globalne (...). Poza tę wielką scenę nie dochodzi wzrok oficjeli”. (Scruton 2017, s. 81).

Nowoczesna domowa ekonomia z pewnością stanowi instrument zmiany relacji społecznych w rodzinie, jak i w społeczności lokalnej w podobny sposób, w jaki opisał to R. Scruton, czyli w wyniku stawiania na lokalne, przyjacielsko-sąsiedzkie alianse, jak to nazwał, a co socjologowie określają jako sieci społeczne, małe wspólnoty, będące uosobieniem ojkofilii.

Zrównoważony rozwój a domowa ekonomia – perspektywa konsumentka

Bycie dzisiaj eko, jak twierdzą niektórzy, to konieczność. A zarazem jest to poziom indywidualnych preferencji, poziom mikro. Ta filozofia konieczności coraz bardziej definiuje perspektywę domowej ekonomii, a jeśli nie dzieje się tak, to powinna na nią w ten sposób wpływać.

Obecnie rama konsumentka, zdrowotna, ekologiczna, jak i zrównoważonego rozwoju jest niezbędna do zastosowania na małej, domowej scenie.

Zacznijmy od perspektywy konsumentki, dotyczącej naszych wyborów. Publikacji podsuwających nam dobre rady na ten temat jest bardzo wiele. Dobrym przykładem może być poczytny poradnik Esme Floyd „1001 eko sposobów zachowania naszej planety”. (Floyd 2009). W nim autorka skupia się przede wszystkim na takich zagadnieniach jak: ochrona przyrody, recykling oraz efektywne wykorzystaniu energii. Podsuwa nam jednocześnie instrukcje, jak zmniejszyć niekorzystny wpływ człowieka na środowisko naturalne, a tym samym pomóc zmniejszyć szkody wyrządzone przez globalne ocieplenie, zanieczyszczenie środowiska i emisję toksyn. Działania te nakierowane są również na zmniejszenie zużycia energii elektrycznej.

Jak zauważa autorka, te drobne zmiany w pracy i życiu codziennym mogą przynieść ogromne korzyści całej ludzkości!

Oczywiście takie działania są wartościowe i dla nas samych. Zatrzymajmy się na chwilę na ważnym elemencie konsumpcji, jakim jest moda i ubiór. Moda ekologiczna stała się już na tyle popularna, że zarówno znani kreatorzy mody, jak i lokalni krawcy chcą być z nią kojarzeni. A jednocześnie prosta definicja czym jest, nie jest możliwa, gdyż otrzymujemy wiele sprzecznych odpowiedzi. Etyczna, ekologiczna, wegańska, cruelty free, tworzona w etycznym procesie produkcji, stworzona z ekologicznych materiałów, certyfikowana przez Peta Vegan Approved lub Vegan Society, moda odpowiedzialna, to tylko kilka przykładów z długiej listy możliwości. Niewątpliwym jest też, że takich sporów i sprzeczności nie budzi temat etyczności w modzie.

Temat eko-szafy stał się już stałym trendem. Sposoby pomagające w utrzymaniu ekologicznej garderoby są także jednymi z wiodących zadań dla konsumentów, pilnie propagowanymi w ostatnim czasie przez organizację International Federation for Home Economics (IFHE). Oto niektóre z tych sposobów: „wymieniaj się ubraniami lub oddaj je organizacji charytatywnej, miej szafę pachnącą naturą, nie używaj płynów zmiękczających (...), używaj woreczki z lawendą, czytaj metki, kupuj eko-butę, czyli na naturalnych podszewkach, postaw na jakość, nie ilość”. (Floyd 2009).

Krótkie wyjaśnienie warto poświęcić postawie i modzie odpowiedzialnej,

które w ostatnim czasie stały się najbardziej preferowanym typem zachowania konsumenckiego.

Jak zauważają Maria Huma i Zuzanna Zajczenko (2011), nie uświadamiamy sobie, jak bardzo dzisiejszy przemysł odzieżowy jest toksyczny. Zużywa też więcej wody niż inne branże poza rolnictwem. Dzisiejszy sektor odzieżowy musi się zmienić. Jest to dla niego poważne wyzwanie. Wspomniane autorki wskazują, że Polska Zielona Sieć wprowadza w Polsce kulturę odpowiedzialnej mody, starając się uświadomić konsumentom, że moda nie kończy się na wyglądzie, a zrównoważony rozwój, to nie tylko puste hasło.

Według Fundacji: Kupuj Odpowiedzialnie w ramach projektu „kupuj odpowiedzialnie ubrania”, termin „odpowiedzialna moda” dotyczy zarówno aspektów ekologicznych, jak i społecznych. Odpowiedzialną modę definiuje 8 kryteriów: 1. Surowce przyjazne środowisku 2. Materiały z recyklingu 3. Produkcja przyjazna środowisku 4. Sprawiedliwy handel 5. Standardy pracy 6. Ekonomia społeczna 7. Możliwość prześledzenia łańcucha dostaw 8. Lokalność (Huma, Zajczenko 2011).

Jak widać z tego krótkiego przeglądu, odpowiedzialna konsumpcja jest dzisiaj bardziej koniecznością, niż modą, choć pewnie wolelibyśmy potraktować ją jako modę, która przecież nie jest naszym obowiązkiem. Przyzwyczajeni do wolności i zindywidualizowanych wyborów, chwilowych kaprysów i zachcianek, niełatwo naginamy się do nowej filozofii konieczności. Warto w tym miejscu przywołać kilka socjologicznych dyskursów na temat różnych wymiarów konsumpcji i jej krytyki, które stanowią nieodzowny człon dzisiejszej edukacji socjologicznej. Mam tutaj na myśli zarówno klasyków socjologii, przysłowiowych „olbrzymów”, na których barki wspinamy się, aby stamtąd widzieć dalej i lepiej np. Thorsten Veblen (1961), jak i współczesnych socjologów, zagranicznych i polskich, tych bardzo znanych, jak i wartych uwagi, choć mniej popularnych np. Georg Ritzer (1999, 2016), Ronald Inglehart (1977, 1990), Ronald Inglehart, Pippa Norris (2003), Douglas Coupland (1991, 2018), Konrad Waloszyk (1997), Julia Fiedorczyk (2016), Łukasz Iwasiński (2016), Maria Smiechowska (2016), Agnieszka Wilczak (2016), Anna Wachowiak (1998, 2000).

Aktualne programy IFHE wobec wyzwań zrównoważonego rozwoju

International Federation for Home Economics jest jedną z przodujących organizacji o charakterze globalnym, funkcjonującą na polu domowej ekonomii. Pozostaje ona pod parasolem ONZ, a założona została w roku 1908, we Fryburgu, w Szwajcarii. W ciągu już ponad stulecia swojej historii działała i działa nadal na rzecz egalitaryzacji ról kobiecych i męskich w rodzinie

i społeczeństwie, będąc przez długi czas w awangardzie postępu i reform społecznych. Od początku wspierała też jako jedna z pierwszych zmianę relacji społecznych w rodzinie i społeczeństwie, tym samym działając na rzecz zrównania statusu kobiet i mężczyzn. Przyczyniała się też do podnoszenia poziomu świadomości społecznej w tym zakresie.

W ciągu ponad 100 lat domowa ekonomia z całego świata zebrała się 23 razy na kongresach, z których tylko 13 odbyło się w Europie. Od początku swojego istnienia IFHE była katalizatorem zmian społecznych, tak w skali lokalnej, jak i globalnej. Działała też w kierunku wzmocnienia potencjału rodziny w zakresie domowej ekonomii tak w krajach bogatych, jak i tych biednych oraz pracowała na rzecz zrównoważonego rozwoju, choć sens tego pojęcia z biegiem czasu ulegał ewolucji. Początkowo nie znano wcale tego terminu.

W powyżej zarysowane trendy wpisują się aktualne programy promowane przez IFHE, wśród których jednymi z najważniejszych są:

- propagowanie dobrych praktyk w zakresie redukcji marnotrawstwa żywności (popularyzacja podręczników, napisanych przez specjalistów związanych z IFHE, zawierających dobre rady w tym zakresie).
- Zrównoważony rozwój i polityka inkluzji (w tym pomoc w łagodzeniu skutków wykluczenia wśród kobiet).
- Jeszcze głębsze i szersze zdekolonizowanie ramy domowej ekonomii (co oznacza wzięcie pod uwagę w szerszym zakresie rozmaitych typów domowych ekonomii, zważając na fakt, iż stowarzysza ona członkinie i członków aż ze 128 krajów, z których część pochodzi z krajów Północy a część z krajów Południa).
- Transformacja codziennych praktyk w zakresie domowej ekonomii w kierunku ramy ekologicznej.
- Edukacja w zakresie umiejętności żywienia i odpowiedzialnej konsumpcji.
- Zapobieganie ubóstwu dzieci poprzez wyzwalamie ich potencjału edukacyjnego.

Kongresy IFHE odbywają się niemal regularnie co cztery lata, poczynając od 1908 roku, czyli już 112 lat. W tym roku zaplanowano XXIV Kongres tej organizacji, w dniach 2-8 sierpnia w Atlancie (Georgia), pod hasłem: Home Economics: Soaring Toward Sustainable Development.

Z powodu epidemii koronawirusa kongres ten się nie odbędzie, a nie podjęto jeszcze ustaleń w kwestii terminu i miejsca następnego kongresu.

Można by powiedzieć, iż (parafrazując hasło XXIV kongresu zaplanowanego w Atlancie, który się nie odbędzie), organizacja ta szybuje w kierunku zrównoważonego rozwoju prawie przez cały okres swojego istnienia, choć wówczas nie używano takiego określenia. Jednak emancypacja kobiet i równość partnerów w gospodarstwie domowym od początku jej istnienia stanowiły jeden z priorytetów, a to przecież punkt wyjścia do zrównoważonego rozwoju.

Dla kobiecego frontu domowej ekonomii IFHE (kobiecego, gdyż wśród członków tej organizacji znaczącą większość stanowią panie), spójność trzech kluczowych elementów zrównoważonego rozwoju: wzrost gospodarczy, inkluzywność społeczna i ochrona środowiska, stały się fundamentem, który wyznacza kierunek działań rozwojowych wszystkich najważniejszych organizacji społecznych, w których czołówce znajdują się ruchy kobiece. Tak jest też obecny kierunek działań IFHE.

W 2016 r. wszystkie państwa członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęły 17 globalnych celów prowadzących do położenia kresu ubóstwu, ochrony planety i zapewnienia wszystkim dobrobytu. Cele te, oglądane według wskaźników płci, pozwalają w tej optyce analizować postępy w realizacji zrównoważonego rozwoju w wyniku zaangażowania w nie ruchów kobiecych, określając postępy Agendy 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Cele i kierunki działań emancypacyjnych kobiet, a także tych, związanych ze zrównoważonym rozwojem, pokazuje w szerokiej perspektywie właśnie International Federation for Home Economics. Jak wspomniałam, łącząc członkinie aż ze 128 zrzeszonych krajów, jednocześnie uwzględnia w tak szerokim zakresie zróżnicowaną perspektywę i lokalne uwarunkowania gospodarstw domowych i domowych ekonomii. Nowe wyzwania i jednocześnie zadania, jakie stawia domowa ekonomia, wynikają z różnych potrzeb w państwach rozwiniętych i rozwijających się. Jednocześnie wszystkie one starają się sprostać zadaniom, jakie wynikają z wyzwań zrównoważonego rozwoju, w czym szczególnie odpowiedzialne i codzienne są zadania kobiet, jak i mężczyzn w domowej ekonomii.

Podsumowanie

Edukacja ekologiczna i zrównoważony rozwój są obecnie najważniejszym zadaniem i jednocześnie największym wyzwaniem dla domowej ekonomii. Stwarzają konieczność odejścia od wszechobecnego merkantylizmu. Kryzys ekologiczny implikuje przymus dokonania zmian, stwarzając nowe, ekologiczno-edukacyjne wyzwania dla rodzin i społeczności lokalnych. Jednymi z nich są: dekonsumpcja, transformacja codziennych praktyk w do-

mowej ekonomii, redukcja marnotrawstwa żywności, odpowiedzialna moda, etyka w modzie oraz odpowiedzialna konsumpcja.

Dzisiaj problemy rodziny w kontekście domowej ekonomii stwarzają konieczność rozpatrywania ich celów i działań pod kątem wzmocnienia ich proekologicznej ramy i wkładu w zrównoważony rozwój. Popularyzacja nowych zadań domowej ekonomii stanowić będzie znacząco o jakości życia współczesnych, jak i przyszłych pokoleń.

Domowa ekonomia nowego millenium powinna być rozpatrywana z perspektywy kulturowej, konsumenckiej, zdrowotnej, ekologicznej, jak i zrównoważonego rozwoju.

W moim artykule przyjrzałam się celom, jakie w ostatnim okresie propaguje IFHE, (International Federation for Home Economics), organizacja działająca pod parasolem ONZ, dla której najważniejsze są działania na rzecz podwyższania jakości życia poprzez popularyzację zadań nowoczesnej domowej ekonomii w stowarzyszonych krajach. Jednocześnie pokazałam, w jaki sposób zadania te współbrzmia z głównymi tezami zawartymi w książce: „Zielona filozofia. Jak poważnie myśleć o naszej planecie”, Rogera Scruton’a.

Literatura | References

- COUPLAND D. (1991), *Generation X. Tales for an Accelerated Culture*. St. Martin's Press, NY City.
- COUPLAND D. (2018), *Pokolenie X. Opowieści na czasy przyśpieszającej kultury*. Wyd. G+J, Warszawa.
- DZIAMSKI G. (2019), *Estetyka wobec ekologii*, z nieopublikowanego wykładu wygłoszonego w Instytucie Kulturoznawstwa z Estetyki współczesnej w roku 2019.
- FIEDORCZUK J. (2016), *Inne możliwości. O poezji, ekologii i polityce*, Katedra Wydawnictwo Naukowe, Gdańsk.
- FLOYD E. (2009), *1001 ekosposobów zachowania naszej planety*. Bauer Weltbild Media, Hamburg, <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/17296/1001-ekosposobow-zachowania-naszej-planety> [data dostępu: 11.02.2020].
- HUMA M., ZAJCZENKO Z. (2011), *Czym jest odpowiedzialna moda*, <https://ekonsument.pl/a66521\czym\jest\odpowiedzialna\moda>, [data dostępu: 11.02.2020].

- INGLEHART R. (1977), *Silent revolution. Changing values and political styles among western publics*, Princeton University Press, Princeton.
- INGLEHART R. (1990), *Culture shift in advanced industrial society*, Princeton University Press, Princeton.
- INGLEHART R., NORRIS P. (2003), *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World*, Cambridge University Press, Cambridge.
- IWASIŃSKI Ł. (2016), *Socjologiczne dyskursy o konsumpcji*, Wyd. Katedra, Gdańsk.
- RITZER G. (1999), *Makdonaldyzacja społeczeństwa*, Wyd. Muza, Warszawa.
- RITZER G. (2016), *Magiczny świat konsumpcji*, Wyd. Muza S.A., Warszawa.
- SCRUTON R. (2017), *Zielona filozofia – Jak poważnie myśleć o naszej planecie*, Wyd. Zysk i Ska, Poznań.
- SMIECHOWSKA M. (2020), *Konsumpcjonizm a zrównowazona konsumpcja*, Gdynia, Katedra Towaroznawstwa i Zarządzania Jakością, Akademia Morska w Gdyni, <https://docplayer.pl/5162840-Konsumpcjonizm-a-zrownowazona-konsumpcja-maria-smiechowska.html> [data dostępu: 11.02.2020].
- VEBLEN T. (1961), *Teoria klasy próżniaczej*, PWN, Warszawa.
- WACHOWIAK A. (1998), recenzja: K. Waloszyk, *Planeta nie tylko ludzi*, (PIW 1997), „Roczniki Socjologii Rodziny”, 10, s. 312-316.
- WACHOWIAK A. (2000), recenzja: E. Puchnarewicz, *Kobieta i rodzina w krajach rozwijających się. Dziedzictwo a wyzwania współczesności*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 12, s. 240-242.
- WALOSZYK K. (1977), *Planeta nie tylko ludzi*. PIW, Warszawa.
- WILCZAK A. (2016), *Dekonsumpcja jako przejaw odpowiedzialnej postawy i styl życia konsumenta w świetle analizy jakościowej*, *Handel Wewnętrzny*, 3(362), s. 388-402.